

אנשי אצ"ל (ארגון צבאי לאומי) בנחליאל

גינה רודין | צרור זכרונות מאוסף ארכיון "החאן" חדרה

שכונת "נחליאל" הייתה החממה החדרתית של האצ"ל בשנות ה-40. הגרעין ממנו צמח הסניף המקומי, היה מועדון בית"ר השכונתי שרבים מצעירי נחליאל התחנכו בו ורבים עברו ממנו הלאה לאצ"ל. בארכיון מוזיאון "החאן" ישנו מאגר זיכרונות מתועדים של אנשי השכונה מאותם ימים, ממנו נשקפת תמונה חיונית ומלבבת של מעורבות רב-גילית ומשפחתית ושל סולידריות שכונתית יוצאת דופן.

חומרים בולטים בנושא הם של אהובה ואבנר סבוראי, שהיה היסטוריון השכונה.¹ בני הזוג היו דמויות מרכזיות בתנועת בית"ר ובאצ"ל בנחליאל. אהובה לבית חממי, רואינה ע"י תמר זעירא מתנדבת מוזיאון "החאן" ב-2007² התיעוד האחרון של זיכרונות אהובה נעשה ביוזמת פרויקט "תרבות ישראל" של העמותה לתיעוד קוממויות ישראל ב-2010.³ ושולב בטקסט להלן.

את ראשית דבריה, מקדישה אהובה למועדון הצעירים בית"ר [ברית יוסף תרומפלדור]⁴ שנוהל על ידי שלום פריד מחדרה. מפקד המועדון המקומי, "מעוז" בלשון החברים, היה דוד מזרחי. בית"ר היה כור היתוך בדרך לאצ"ל.⁵ אהובה הצטרפה לתנועה בגיל 12. מידי שבת נערך מסדר והניפו את דגל הלאום. אף שהמועדון היה מול בית הכנסת, המתפללים לא כיהו בהם. "התימנים הם אנשים ליברלים. הם אמרו לנו לקשור את הדגל לפני שבת ונניף אותו בשבת". בין ילדי נחליאל וחברי תנועת "הנוער העובד" ש"הקן" שלהם היה בסמוך, התחוללו "קרבות שכללו מעשי קונדס

¹ ארכיונו האישי נתרם למוזיאון ע"י רעייתו, לאחר פטירתו.

² אמי"ח ק-514.

³ אמי"ח ק-404.

⁴ "בית"ר" – ברית הנוער העברי על שם יוסף תרומפלדור, היא תנועת הנוער והצעירים של התנועה הרביזיוניסטית, לפני הקמת המדינה. התנועה נקראה על שמו של יוסף תרומפלדור, המסמל גבורה יהודית בעת החדשה ועל שמה של העיר הקדומה ביתר, המסמלת גבורה יהודית בעת העתיקה. השם נקבע ע"י זאב זיבוטינסקי שהיה מנהיג התנועה ואביה הרעיוני עד למותו. ויקיפדיה.

⁵ שלום מסואדי: אמי"ח ק-555.

והתגרות...מפקדי בית"ר היו בחורים בני השכונה ממשפחות מכובדות כמו: רפאל חממי, משה אשטר, אריה שגן, חיים גמליאלי ועוד... הנוער העובד לא היה יכול להתחרות אתנו מבחינת תכנים של הפעלת המועדון. במועדון שלנו היו הרבה הרצאות⁶ החדירו בנו את אהבת הארץ".

בארגון בית"ר הייתה חשיבות רבה לתלבושת "עלי לעיין שהגעתי לתנועה בתלבושת מלאה שכללה: חולצה חומה עם עניבה וכובע סירה חום. בגלל הצבע של התלבושת כינו אותנו "פאשיסטים". חברותה בתנועה סיכנה את לימודיה בבית הספר "תלמוד תורה לתימנים" "מנהל בית הספר הגיע לאמא ונתן התראה שאם אמשיך להגיע לסניף בית"ר הוא לא יקבל אותי ללימודים".

אהובתי חממי בתלבושת בית"ר

המנהל, רבינוביץ' לא הרשה לה להזכיר את זיבוטינסקי בבית הספר. תושייתה של אמה פתרה את הבעייה. היא אמרה: "תתלבשי בתלבושת שלך, תעמדי דום בבית ליד החלון ותשירי את ההמנון..." אמה ידעה את כל שירי בית"ר והן נהגו לשיר אותם ביחד. הפעילות בבית"ר כללה השתתפות במחנות קיץ, שהבולט בהם התקיים בהרי זיכרון יעקב, בפיקודו של חיים גמליאלי.⁷

טקס ההשבעה לאצ"ל נתפס כרגע מכונן בחיי רבים. גם שלום מסוארי שגויס לאצ"ל ע"י אביחיל אריכא, זוכר אותו בבהירות, בעיקר את הצורך לענות על השאלות הנוקבות של המגייסים (מסוארי, שם). אהובה, שגויסה בגיל 16, מספרת על האימונים בחולות ליד שכונת נווה חיים. "וחלנו, הסוואות, תרגילי סדר, אימונים בנשק (פירוק והרכבה) במרתף בשכונה. האחראים על הביצוע היו שלום מסוארי ובעלי לימים - אנדר (סבוראי)". פעילות הצעירים לא יכלה להתקיים ללא תמיכת המשפחות. אהובה: "ההורים ידעו שהילדים הולכים לפעולות מסוכנות. השכונה שלנו שימשה כ"עיר

⁶ שלום מסוארי: אמ"ח (שם) "הלעיטו אותנו באידיאולוגיה שלא הייתה זרה לנו כאנשים דתיים שומרי מסורת".
⁷ מסוארי (שם) האימונים הבית"רים נערכו בגבעת ביל"ו, בחולות חפציבה. בשנת 1940 יצאו כ-40 צעירים מנחליאל לסייע בבניין בויכרון יעקב, כדי למנוע עבודה ערבית. באותה עת נודע על מותו של זאב זיבוטינסקי. הצעירים ערכו מסדר-אבל לזכרו בנוכחות מפקד ביתר הארצי פתחיה שמיר. הם בנו "קבר סמלי" ועמדו במשמר כבוד של תניכים במשך 24 שעות.

מקלט" – מקום בטוח בו יכולים להסתתר מהמטרה הבריטית... מוכתר השכונה שלנו זכריה בן דוד שבניו היו באצ"ל תמיד הזהיר אותנו בפני פשיטות של האנגלים.⁸ באחד מימי העוצר שהאנגלים הטילו עלינו עצרו בשכונה 29 בחורים ו-4 בנות: רחל חממי, מרי חממי, נעמי מדר ודינה ימיני. את הבנים לקחו ללטרון והבנות לבית לחם.

משימתה של אהובה הייתה להדביק כרוזי אצ"ל ברחובות חדרה. באחד הלילות יצאה עם יפת עמאסי להדביק כרוזים⁹ ברחוב הגליל (היום, הנשיא) מקולנוע

גן זוהר עד קולנוע חוף. "שלום (פריד) אמר שאם תיתפס תאמר שעשתה את פעולת ההדבקה בשכר ולא מתוך אידאולוגיה". הם אמנם נתפסו ע"י שוטר צבאי שהביא אותם למשטרת חדרה. הקצין האחראי היה פנחס מיטלמן שיכולתו לסייע הייתה חיונית אך מוגבלת: הוא טיילפן למוכתר נחליאל בן דוד וביקש להודיע לאמה של אהובה, כרמו להסתרת חומרי אצ"ל שהיו בבית. היא אמנם קברה חומרים "מפלילים" בפרדס. אהובה נשלחה ל"קישלה" [בית סוהר תורכין במשטרת חיפה. שם בילתה עשרה ימים בין פושעות וזונות. למזלה הייתה שם שוטרת יהודיה. גם נסיונות מוכתר חדרה, אהרון פרנק, שבביתו עבדה אמה של אהובה במשק בית, לא הועילו. "הוא היה איש נחמד מאד. הוא קנה פירות והביא לי, אבל לא הצליח לשחרר אותי... מחיפה העבירו אותי לבית לחם. הייתי עם הצעירות. מהרגע שבאתי, עם המוודה הגדולה שאמא שלחה עם אהרון פרנק, האסירות פינקו אותי. הן נתנו לי כינוי "ילדה קטנה", אבל כשהן הסתודדו על ענייני אצ"ל, הן אמרו: צאי מכאן, מדברים סודות, לא לקטנה". בית הסוהר נקרא "וילה סאלם". בכל חלק היו מקלחת, אמבטיה, מטבח וחדרים ופרוודור, שם ישבו לאכול. בישראלנו לעצמנו. שמרנו על הניקיון בקפדנות, בישראלנו בתור. עם העצירות הערביות לא היה קשר... היה לנו רדיו במסדרון, שעה מיוחדת ביום... מסכנה אמא שלי... המרחק מחדרה עד בית לחם... אחי עמוס או מישהו מהמשפחה היה הולך

⁸ במפגש תיעוד השכונה לקראת יובל 100 לחדרה ב-1991 אמרה אהובה "המוכתר גר מולנו הוא בא בבוקר מוקדם ושאל: איפה אהובה? האמא אמרה שהיא ישנה הוא אמר לה "תחביאי מה שיש" האם אספה בבית ניירות, כרוזים, תלבושת וקברה בפרדס מאחרי הבית".

⁹ ווג נוסף היה מול כהן (וינגר) ומלאכי צעירי בן הרב.

אתה. בחצר היה חדרון עם שולחן, שם פרקו את החבילות של האמא... דיברנו משני עברי השולחן, בלי מגע. היא בכתה כל הזמן".

"היה לנו קשר עם בגין¹⁰ קיבלנו פקודות-יום מבגין, מוסתרות בתוך קופסת מתנה... בסוף כל פקודת יום בגין כתב: "אל תרימו יד על אחיכם".

בבית לחם הייתה האוהבה שנה. היא השתחררה למעצר בית ביולי 1947. היא השתתפה בהורדת מעפילים בחוף גבעת אולגה, כשהלכה עם חיים מדר לסמן לסירות על החוף את מיקום ההורדה. כשחזרו, פגשו שוטרים רכובים. אחד מהם, ערבי, היה שכן של הורי חיים. הוא לחש לו בערבית "תסתלקו מכאן מהר".

"הבתים שלנו היו כולם סליקים.¹¹ מתחת לבית שלנו היה מרתף. בחור אחד היה אחראי להוצאת הנשקים לפני כל פעולה. מאוחר יותר, אברהם כהן מחדרה בנה מברזל קופסאות מיוחדות לרובים. הסתירו נשק גם במתבן של הפרה. ההורים שלנו לא רק שלא התנגדו, הם עצמם היו חיילים..אשת הרב הייתה יוצאת ומברכת אותנו. האמהות פיזרו לפלל טחון לטשטש את עיקבות החיילים היוצאים לפעולה."¹²

אבנר סבוראי

אבנר סבוראי

ההיסטוריון של שכונת נחליאל¹³ אמנם לא רואיין ע"י אנשי המוזיאון, אך מעורבותו ומעמדו באצ"ל נשקפים מזיכרונותיהם של האחרים.¹⁴ שלום מסוארי, שרואיין עבור מוזיאון "החאן" ע"י תמר זעירא,¹⁵ היה מהפעילים הבולטים בנחליאל. הוא זוכר כי הפעולות הראשונות שביצעו

¹⁰ מנחם בגין, נוי 1913 בברסט ליטובסק נפי 1992 בת"א. מפקד האצ"ל בתקופת המאבק במנדט הבריטי. החל את דרכו כמנהיג בתנועת בית"ר במזרח אירופה. במהלך מלחמת העולם השנייה, נשלח ע"י הסובייטים לנולאג. שוחרר ושרת ביצבא הפולני, במסגרתו הגיע ארצה. הפך למנהיג אצ"ל בסוף שנת 1943. בארבע שנות הנהגתו, ביצע הארגון כ-3000 פעולות. לאחר פירוק האצ"ל ב-1948, הצטרפו לחמיו לצה"ל. המוטו שלו היה "לא תהיה מלחמת אחים".

ויקיפדיה.

¹¹ מסתור לנשקים ולחומרי חבלה, בדרך כלל, בתוך כדי חלב קבורים באדמה.

¹² אוהבה מספרת על זוג שברח לנחליאל מתל אביב על מנת להתחתן, ואנשי ההגנה מגבעת חיים תפסו את הגבר, התעללו בו ומסרו אותו לבולשת הבריטית. היא מספרת על איש ההגנה אלישיב אורן, שנהג לצלם אנשי אצ"ל שהלכו במדרכה ממול. בתגובה, הם שברו לו את המצלמה. (שם - תולדות ישראל)

¹³ הארכיון האישי של אבנר סבוראי אמ"ח 112-5.

¹⁴ בשבועון "השבוע בחדרה" גליון 1608, 18.2.2004, הוא מספר על תיפקודו כמדריך בבית"ר וכמפקד באצ"ל. הוא מספר על חווית טקס קבלתו לאירגון, בהיותו סטודנט לחינוך בירושלים. אחרי סדרת חקירות ובדיקה, מונה למפקד אצ"ל בנחליאל.

¹⁵ בתאריכים 27.4.09 עד 1.6.09 אמ"ח ק-555 אמ"ח ק-520.

המגוייסים לאצ"ל, היו הדבקת כרוזים ברחבי המושבה וזריקת כרוזים בבית קולנוע "חף".

"הכרוז הראשון היה על חידוש המלחמה [מלחמת המחתרת] בכריטיים.¹⁶ ככל הכרוזים התנוסס סמל האצ"ל שהוא לוחם אוזו בידו רובה כשבקע מפת ארץ ישראל השלמה, כולל ירדן. משני צידי הרובה היה כתוב "רק כד" [נשחרר את הארץ]."

אחת הפעולות הראשונות בהן השתתף מסוארי לאחר קורס המפקדים בזיכרון יעקב (ראה הערה 8) הייתה שיבוש התקשורת באמצעות חבלה בקווי הטלגרף בתוואי שבין בנימינה לחדרה.

"הפעולה הרצינית השנייה הייתה חבלה ברכבת שהובילה כסף [לתשלום משכורות לפקידי השלטון הבריטי] מראש הנקרה עד קנטרה בגבול מצרים". אצ"ל החליט לעצור

את הרכבת באיזור שלנו... ליד גן שמואל, שם הייתה דרך עקלקלה ומכוסה בצמחים... לחדרה הגיע יצחק מפקד המחוז.¹⁷

מסוארי סייע לו בהכנות. הם נסמכו על סיוע בני משפחות הפעילים. הפעולה נקבעה לשבת¹⁸ זו הייתה פעולה בעלת נפח חסר תקדים ואורגנה ע"י מרכז התנועה הארצי,

¹⁶ כשפרצה מלחמת העולם השנייה, הכריז האצ"ל על הפוגה במרי.

¹⁷ **התקפת רכבת הכסף** (מפי המבצעים) אריה מליץ, הוצי שלח ת"א כסלו תשי"ב, ספר " מסדרת ספרית המרד. פדשת רכבת הכסף מתוארת בספר בעזרת זיכרונות המשתתפים, בפירוט רב וגניסוח ספרותי משולב בהומור. שכונת נחליאל מצטיירת בו בחיוניות רבה. שמות המשתתפים בפעולה מוזכרים בעיקר בכינויי המחתרת. "יצחק" הוא דוד טהודי.

¹⁸ "בליל שבת הודגשה הנשמה היתרה בכמה בתים. הבנים אצו רצו בבקשות. אמהות מהרו למלאותן. זה בקש מאביו

אבל תפקיד נחליאל כבסיס ליציאה ולנסיגה מהירה היה חיוני, הן בשל הקירבה

הפיזית למקום האירוע והן משום התשתית האנושית התומכת. לאחר ההשתלטות על הרכבת אומר מסוארי (שם) "הגענו לנחליאל, החברים חיכו עם סליקים פתוחים כדי להטמין את הנשק וכסף השלל. סה"כ נלקח סכום של 35,000 לא"י שזה היה סכום עתק... בביתו של אחי הבכור סעדיה מסוארי ליד הבאר, היה לי חדר ושם היה מקום הריכוז... מיינו את הכסף לשטרות לחוד ולמטבעות לחוד. אותן הכנסנו לכדי חלב והטמנו בבור שבגבעת ביל"ו..."

"ברחוב הרברט סמואל פינת הגיבורים פגשתי באמבולנס נהוג בידי אברהם כהן (ממוסד כהן) שהוביל יולדת לרופא בדרך לכילינסון, שאלתי אותו אם הוא מוכן בדרך לקחת אתו כמה

בחורים, הוא ענה בחיוב... סיכמתי אתו שיחכה לנו ב"גורן"... רצתי מהר לנחליאל ואמרתי למפקד שיש אפשרות לנסוע עם אמבולנס לכיוון פתח תקוה... שתי בנות צויידו בגרביים מלאות שטרות על גופן ונראו כנשים הרות. הן נכנסו מאחור ומפקד הפעולה מנחם, לבוש

חלוק לבן, ליד הנהג. הורידו את היולדת בבילינסון והמשיכו עם החבורה למפקדת האצ"ל ב"פ"ו... "אחרי הפעולה הוו עליתי בדרגה מונית ל"סגן" [הדירוג היה סגן, ראש קבוצה, סמל, גונדר].

"פעולה נוספת הייתה פעולת חבלה במועדון הקצינים ובנאפ"י. [רשת חנויות האספקה של הצבא הבריטי].¹⁹ המועדון היה במרכז המושבה (כיום בית יד לבנים ובית מועה"פ). בשלב ראשון הכינו החברים 'להבירים' והלכו למגרש חניית הרכב הבריטי בגן המייסדים. במהלך ההשתלטות על המגרש, נורה ונהרג הנוטר הערבי שהתנגד. לאחר מכן פרצו לשורת

הרכבים והציתו אותם. הנסיגה לנחליאל עברה בשלום... מספר שבועות לאחר מכן,

להלן את חבריו (שבאו לחדרה לצורך המבצע) וזה מאמו להומינים לפת ערבית... וכל זה נתמלא מיד ובהבה ובקנאה גדולה- כל הקודם משובח יותר" שם עמ' 64.

¹⁹ N.A.A.F.I ראשי תבות של Navy Army and Air Force Institutes לרווחת החיילים הבריטיים ובני משפחותיהם. נוסד ב-1921. ויקיפדיה.

נערכנו לפעולה רחבת היקף - השתלטות על מועדון הקצינים ומחסן אספקה שהיה בבית העם... יצאנו כ-20 לוחמים מצויידים בנשק... המטרה הייתה למחוק את

המוסדות של הבריטים מלב חדרה... המבנים היו צריפי עץ והתלקחו במהירות. הנסיגה הייתה לכיוון נוה חיים... בפעולה זו השתתפו אבנר מסוארי (סבוראי) מלאכי צעירי, יחיאל הינדי, ניסים גמלי'אלי, בנימין דוגמא, זכריה אדמוני ועוד."

מסוארי מזכיר עוד התקפה על המחנה הצבאי באגרובנק, על מחנה תל-אלון (פרדס חנה) בה השתתף אבנר סבוראי שנותק מהקבוצה, נאסף ע"י המרואיין ושניהם מצאו מחסה וסיוע במושב אלישיב.

ינואר 1946

למחרת שוד הרכבת צרו הבריטים על נחליאל עם שחר, הקיפו את השכונה בקונצרטיונות [גדרות תייל מגולגלות] והקימו מחנה מזרחית מהשכונה. כל התושבים עברו זיהוי. החשודים נכלאו במכלאות, בחלקם אנשים תמימים. העצורים נשלחו ללטרון... החיילים לא מצאו את הכסף... הם הציבו עמדת תצפית בסמוך לבור בו הוטמנו כדי הכסף... אך לא מצאוהו.

ספטמבר 1946

"בתאריך זה החליטו במפקדת האצ"ל לחבל בכל הקשור לצבא הבריטי... להפציץ רכבת שהייתה מובילה דלק מבתי הזיקוק בחיפה... ועוברת בחדרה... הוחלט לעצור את הרכבת ולהעלות באש את מטען הדלק. חיילי האצ"ל (כעשרים לוחמים, רובם תושבי חדרה) יצאו משכונת נחליאל לפעולה בשעות היום... פוצצנו את הקטר שירד מהפסים ושאר הקרונות התהפכו והתפוצצו. פרצה דליקת ענק שהשמידה את כל המטען... מפקד הפעולה היה איש תל אביב. אני שימשתי כסגנו... נסוגנו בשלום לנחליאל".

בתגובה צרו הבריטים על נחליאל ואספו אנשים למכלאות ליד נחל חדרה.

"גרתני אצל אחי הבכור סעדיה מסוארי שהיה איש "ההגנה". הוא הזהיר אותי על פעולת הבריטים." עם חברו אנגר סבוראי הלך שלום לפרדס של חיים ונתן תממי, מחופשים לעובדים ערבים מקוששים עצים. "דיברתי ערבית טובה מאוד ולא נחשדתי... התיידדנו עם החיילים ששמרו במקום, שרנו להם בערבית, שעשענו אותם בריקודים."

4 בינואר 1947

"אצ"ל השתמש במערות שבשיד חילו כ"סליק" [מסתור נשק ותחמושת]. המודיעין של הבריטים הוביל אותם למערות שם הם מצאו את הנשק הרב... חלק מהמוקשים התפוצצו עם גילויים... היה להם מנגנון מיוחד... מספר בריטים נפגעו... למחרת בבוקר הטילו שוב מצור על השכונה... עובתי מיד את השכונה... רכבתי באופנים עד נחלת יבטינסקי בבנימינה, משם העבירו אותי בעגלה לזיכרון, לקרובי משפחה."

14 במאי 1947

במסגרת פעולה ארצית של חבלה לאורך כל מסילות הברזל בארץ, יצא מסוארי עם עוד 3 לוחמים לסביבת גן שמואל "מצויידיים בנשק קל אקדחים, סטנים (מקלעים) ומוקשים.. נוקטים במירב הזהירות. אף על פי כן ... ראינו את עצמנו לפתע במלכודת... חשתי כידון של חייל בריטי שנונץ לי בבטן... שניים מהלוחמים הצליחו לברוח בחסות החשכה... החייל שהיה אחרי נתפס גם הוא". השניים הובלו למחנה 80 (בפרדס חנה) שם החלה פרשת התעללות, בהמשכה הובלו למשטרת חדרה ולצינוק בכלא עכו.

"באותו לילה הבריטים פשטו על בית הורי ובית אחי, אצלו גרתני... בבית אחי היה לי תיק עור בו החזקתי מסמכים שונים... הם לקחו את תכולתו... בנחליאל הייתה מהומה, היות ונאסרנו עם נשק ביד, היה ידוע שגור הדין - מוות. כל השכונה... התפללו בבתי הכנסת, הכריוו צום... העבירו אותי לירושלים לבית הדין הצבאי... בכלא במגרש הרוסים... במהלך המשפט, הקטגור... ציין שאמנם בני-מוות אנחנו, אך בגלל שטרם מלאו לנו 18 שנה [עפ"י תעודות הזהות המזויפות אותן סיפק להם אצ"ל] הוא המליץ על מאסר עולם" זה אמנם היה גזר הדין.

יוני 1947

"חרף העובדה שאני שפוט למאסר עולם זה לא שבר את רוחי, הרגשתי מלא גאווה..."

בסיום המשפט שרנו את "התקוה" כשרוב הצופים באולם עמדו ושרו אתנו. בקהל ישבו בני משפחה שחשו הקלה רבה... הייתה סבירות גבוהה שיגורו עלינו גזר דין מוות... לאחר מכן הובלנו בשיירה צבאית מאובטחת לכלא עכו.²⁰

בהמשך, מסוארי מתאר בחיוניות את השהות בכלא עד להתפרצויות האלימות של הכלואים הערבים בכלא עכו²⁰ שבעקבותיהן הועברו עם האסירים היהודיים לכלא בירושלים. בניסיון הבריחה במנהרה מהכלא, לא הצליח להימלט והועבר למחנה עתלית... ממנו נחלץ במוזודה, כחברו איש נחליאל אברהם מדר (ראה להלן).

למרבה האירוניה, אף לאחר הכרזת המדינה (15 במאי 1948) לא הסתיים פרק האצ"ל בחיי מסוארי. במהלך ההכנות לצרף את האצ"ל לצה"ל, התרחשה פרשת האניה "אלטלנה"²¹ בה השתתף עם המחלקה שלו, אנשי חדרה שסייעו בפינוי עולים ונשק מהאניה בחוף כפר ויתקין. נערך מפגש לוחמים עם מנחם בגין ומפקדי אצ"ל. במהלך המפגש ירו חיילי צה"ל על הנאספים שהתפזרו לכל עבר. מאנשי חדרה נהרגו בתקרית זו, דב קלנר פליט מהונגריה שהתגורר בנחליאל ועודד אברהם, שוטר במשטרת היישובים. במהלך אירועים בלתי מובן, עברו על מסוארי חוויות בריחה ומאסרים חוזרים על ידי צה"ל, כולל הצטרפות לגדוד אצ"ל שישב בקטמון בירושלים. רק לאחר

פירוק כל ארגוני המרי
התגייס לצה"ל.

מסדר אנשי אצ"ל במסגרת צה"ל, 1948 בירושלים.
בראש הטור - שלום מסוארי

²⁰ על פריצת כלא עכו ויקיפדיה "ארגון צבאי לאומי" 2.6.2.
²¹ על אלטלנה בכפר ויתקין. ויקיפדיה "ארגון צבאי לאומי" 2.7.6.

רפאל חממי סיפר את זיכרונותיו מחברותו באצ"ל, במסגרת פעילות התיעוד של

ארכיון "החאן", ביום 13.12.1992 המראיינת: ריקי כהנוביץ.²²

"בשנים 1936-1938 הייתי חבר הגנה, הייתי פעיל והייתי גם בנוטרות אבל ראיתי שאין מקומי שם, זה לא היה סודי כל כך כמו שחשבתי... היה לי קשר קודם מתקופת בית"ר. נכנסתי לבית"ר בשנת 1934 ומצאתי את מקומי בתנועה הרביזיוניסטית. למעשה הייתי הראשון מבני נחליאל באצ"ל... 95% מחברי האצ"ל בחדרה היו בני נחליאל. הייתי סגנו של המפקד שלום פריד... בביתי היו סליקים. היינו טומנים רימונים ואקדחים בכד של חלב וקוברים במגרש שלנו."

ניסים גמליאל באצ"ל

"בזמן ההוא מי שנמצא ברשותו נשק, היה צפוי למאסר עולם או לתלייה... שלחנו צעירים לקורסים בשוני - אבנר סבוראי, ניסים גמליאל... בביתי היו נפגשים ומתכננים את כל הפעולות והאימונים... עם הזמן המרתף של אבנר סבוראי היה מקום האימונים [מספר על רכבת הכסף]. שריפת הנאפי" (ראה הערה 11 לעיל) שבצריפים בגו המייסדים. האנגלים היו באים למועדון לשתות תה... את המועדונים האלה שרפנו בשיתוף חברים מנתניה".

בערב תיעוד זיכרונות בנחליאל, שהתקיים לקראת יובל 100 לחדרה ב-1991²³ מוסיף רפאל חממי: "שניים מאנשי נחליאל נפלו בפעולות - עודד אברהם ודב קלנר תושב השכונה... בחור שלנו טבע באניה בבנגוי בדרך למלטה יהושע דוכן מסוארי, אחיו של אבנר."

באותו ערב סיפר עמוס חממי (אחיהן של אהובה, מיכל והרצליה חממי) כי בגיל 16 גויס לאצ"ל. לא הרשו לו ליצאת לפעולות מסכנות חיים "משום שהייתי בן יחיד... הייתי אחראי על הסליקים של נשק לאימונים..." פעם ביציאה לפעולה הרגיש ששודרג כי "המפקד אמר שאקח אתי פרבלום [אקדח] טעון, ובמידה שתהיה סכנה אני רשאי לירות בכל מי שיפריע לי".

²² אמי"ח ק-ד-74.

²³ אמי"ח ק-ד-19.

מזל זינגר (לבית כהן)²⁴ שכינוי המחותרת שלה היה "ירדנה".

"באותו ערב שתפסו את אהובה סבוראי תפסו גם אותי (בהדבקות כרווים) שומר הראש שלי היה נגר... היתה לי תחושה אמרתי לו: אני אכלה את ראש השנה בבית לחם... האנגלי הבלונדיני שתפס אותנו שלף אקדח ולא יכולנו לעשות שום דבר. הוא שאל אותנו מי אתם? כשאמרנו שאנחנו אנשי "ההגנה" הוא שחרר אותנו. מסרנו לו את הכרווים ואחרי שברחנו הם ראו את סמל "רק כד". חיפשו אותנו בכל חדרה ולא מצאו... [המפקדים] החליטו שאני מתאימה להיות מפקדת. שלחו אותי לקורס. השתתפתי בכל הקרבות של האצ"ל ביפו, לוד, רמלה... היה לנו פחד גדול יותר מהיהודים מאשר מהאנגלים והערבים... פעם אחרי פעולה באנו לשער קיבוץ דליה וביקשנו מים למכוניות... סרבו לנו וגרשו אותנו... בסך הכל הייתי בת 16".

אברהם מדר²⁵

תושב נחליאל משנת 1936 הצטרף לאצ"ל בשנת 1944, בהיותו בן 17 שנה. בטופס של ברית חיילי האצ"ל שמילא בהיותו על ערש דוי כתב:

"הצטרפתי לאצ"ל בשנת 1944, חבריי ששון שמור ז"ל, בני דוגמא, מזל כהן, מרי אשתר, ניסים גמליאל, שלום מסוארי, וזכריה אדמוני, משולם נגר, מאיר נגר, מלאכי צעירי.

התאמנתי בבתים פרטיים, חורשות בנחליאל, בחולות חפציבה. השתתפתי בפעולות: מגרש חנייה של הצבא הבריטי במרכז חדרה. שרפנו את מועדון הנאפ"י של הבריטים בחדרה, מוקש דרכים בין חדרה לנוה חיים, מוקש לפני נחל חדרה, בפיוץ רכבת הנפט, פיוץ רכבת משא... אחרי הפיוץ לקחתי את הקבוצה לנתניה (המדריך היה יחי הניג) נתפסתי עם מוקש ונשק ורימונים בדרך למסילה בין גן שמואל לפרדס חנה²⁶ אני עם שלום מסוארי ושניים ברחו. משולם נגר וזכריה אדמוני. נדונתי למאסר עולם יחד עם שלום מסוארי. בתחילה ישבנו בכלא ירושלים ואחר כך בכלא עכו 11 חודש עם אנשי אצ"ל ולח"י. מעתלית הבריחו אותנו במוודעה."

אברהם מדר

²⁴ שם.

²⁵ תודתנו לגבי יוכבד מדר שמסרה לארכיון "החאן" מקבץ חומרים על בעלה אברהם מדר ז"ל בחודש יולי 2014.

אמ"ח 48-317-5.

²⁶ בטופס הבקשה להכרה כפדוי-שבי הוא כותב "אחרי הנפילה בשבי הובלנו למחנה צבאי בריטי בפרדס חנה וסבלנו התעללותי". אמ"ח 46-317-5.

שלום מטאורי

יחד עם חברו שלום מסוארי, עמד מדר למשפט מתוקשר²⁷ בדו"ח מעיתון "המשקיף"²⁸ מיום ה' י"ז תמוז תש"ז 5.6.1947 העיתון חוזר ומדגיש את גילם של הצעירים (בין 16 ל-17 שנה).

"משפטם של השניים נדחה מספר פעמים, על מנת לאפשר הגשת תעודות לידה שלהם ע"י עורך דינם קריצמן להוכחת גילם. המתח סביב אולם בית המשפט היה גדול. עקב בני המשפחות הרבים שהגיעו לבניין בתיהמ"ש. הבריטים "חששו להתקפה טרוריסטית".

כותרת הידיעה העיתונאית ב"המשקיף" מיום 5.6.1947: "מאסר עולם לאברהם מדר ושלמה מסוארי ובכותרת משנה: מדר טען בהצהרתו שהמשכת פעולת בתי הדין הצבאיים פוגעים בקריאת או"מ לשקט בארץ". בפסק הדין אמר השופט: "החוק אינו מתיר לשפטכם למוות בגלל גילכם הצעיר ולפיכך מצווה בית הדין שתהיו במאסר כל עוד לא יצווה הנציב העליון אחרת". הנאשמים קיבלו את פסה"ד בשירת "התקווה" בעוד שהוריהם ניסו לעמוד דום אך נהדפו ע"י השוטרים שביקשו להוציאם מן האולם".

"עם תום העדויות נשאלו שני הנאשמים אם ברצונם לאמר משהו להגנתם. מדר קם והחל קורא הצהרה פוליטית מן הכתוב, אולם נשיא ביה"ד הקולונל היימלי הפסיקו מיד. מדר טען כי ההצהרה היא הגנתו אולם נשיא ביה"ד סרב לשמוע ובעת שמדר התעקש להמשיך לקרוא, פקד הנשיא על השוטרים להוציא את כתב ההצהרה מידו. המחזה נשנה כשקם מסורי לקרוא את הצהרתו. הוא הגיע עד הפסוק השני והיא נלקחה מידו בכח. מדר קם שוב ואמר: אני דורש להפסיק את משחק הבובות הזה. אם זהו בית דין, וכותנו היא להשמיע את דברנו. הנאשמים הושקטו ובית הדין יצא להתייעצות שנמשכה רבע שעה..." בגמר ההתייעצות הודיע נשיא ביה"ד כי שני הנאשמים נמצאו חייבים. להפתעת הכל הוסיף הקולונל היימלי: כעת מותר לכם להביא נימוקים להמתקת העונש, אישיים או לאומיים ולהקריא את ההצהרות שלכם. ההצהרות הוחזרו לנאשמים והם קראו... מדר קרא את ארגון האו"מ להתערב... ולהפסיק את פעולת בתי"ד הצבאיים לזמן שהיית ועדת החקירה בארץ".

²⁷ קטעי כרוניקה עיתונאית מהתאריכים 15.5.47, 16.5.47, 1.6.47, 3.6.47, 5.6.47 אמי"ח 5-317-26.
²⁸ אמי"ח 5-317-27 עיתון עברי בתקופת היישוב, בטאונה של מפלגת הצה"ר (הציונים הרביוניסטים) בעריכת יצחק דמבה נוסד בתי"א ב 1938.

"העונש שהוטל על הנאשמים הוא למעשה מאסר עולם בנוסחתו הקבועה בחוק לגבי נערים למטה מגיל 18. שני הנידונים אברהם מדר בן 16 ושלום מסורי בן 17 הופיעו אתמול בתא הנאשמים כשהם לבושים... מכנסי חאקי קצרים, חולצה לבנה וכיפת תכלת-לבן שעליה מרוקעות המילים "ציון" ו"ירושלים".²⁹

על חבר אצ"ל משולם נגר התקבל תיעוד זיכרונותיו ממוזיאון האצ"ל (2011).³⁰ נגר הגיע עם משפחתו לנחליאל בשנת 1923 שבה חיה דודתו מרים אשתר. בהיותו כבן 14 הצטרף לבית"ר נחליאל. מפקדו היה שלום פריד. בהיותו כבן 16 גייס אותו רפאל חממי לאצ"ל. תחילה עסק בהדבקת כרוזים ובשליחויות אח"כ עבר קורסים בלוחמה

אנשי אצ"ל: שורה עליונה מימין לשמאל שמואל אשתר, יוסף כהן, שלום מורי, אדמוני זכריה. שורה שנייה: ארנון דמתי, מנואר יפת, מדר יונתן, הכרי רפאל

בחדרה ובשוגני והוטל עליו "ללוות מרחוק" מדביקי כרוזים כשהוא חמוש בנשק. "פעם נעצרו שני מדביקי כרוזים על ידי שני נוטרים חברי ה"הגנה". ניגשנו אליהם מייד, הצמדנו

²⁹ על המשך מאסרו ובריחתו של אברהם מדר מכלא עתלית נמסר לנו בהצהרה של יוכבד מדר, מיום 6.4.14 אמי"ח 5-317-48 "עם הכרות האוימי על הקמת המדינה בכ"ו בנובמבר 47 הועברו האסירים מעכו ומלטרוון לעתלית שם פגש את אחיו חיים מדר. מאחר ואברהם נדון למאסר עולם פחדו שעם הכרות הקמת המדינה יוגלה לקניה, הוחלט להבריח את אסירי העולם במוזודות מחוץ למחנה וכך נעשה".
³⁰ Ezelmembers.org.il

כלי נשק לגופם והזהרנו אותם לבלי געת במדביקים. האוהרה הועילה" נזכר משולם. ב-1942 התגייס לצבא הבריטי ושרת בו ארבע שנים... עם שחרורו חזר לפעילות באצ"ל, ביניהן: התקפה על מוסד מכוניות של הצבא הבריטי בלב חדרה, התקפה על בנין הנאפי" בלב המושבה, ניסיון להניח מוקש במסילת הברזל בסביבות גן שמואל. בפעולה זו נעצרו מסוארי ומדר. משולם נגר וחבר נוסף, הצליחו להימלט. השתתף גם בהתקפה על מחנה אספקה בריטי ליד פרדס חנה, ועל מחנה צבאי של חיילי הדיביזיה הבריטית המוטסת ["הכלניות"] בה נפצע מדר קשה בעורפו.

במלחמת העצמאות היה נגר בכח האצ"ל שכבש כפרים ערביים בשומרון - באחת הפעולות ביום חם, ללא מים באו לקיבוץ דליה בסמוך לשטח המטוהר והשומר בשער התכוון לתת להם מים אבל חברים אחרים גערו בו "אתה נותן מים לטרוריסטים האלה, לפשיסטים, לרועחים?" השומר אמנם שפך את המים לעיני חיילי אצ"ל שחזרו על עקבותיהם צמאים...[ראה סיפורה של מול זינגר במאמר זה].

משולם היה בכפר ויתקין כשהגיעה לשם האניה אלטלנה. החלו יריות. אברהם עודד, חברו מנחליאל קיבל צרור כדורים בצוארו נזכר משולם "פרץ ממנו זרם גדול של דם. שמתי גופיה על רובה והרמתי אותו לאות כניעה. בקושי חילצנו את עודד. הוא נהרג!"

בארכיון מוזיאון "החאן" חדרה, נמצאת החוברת "ליובלה של נחליאל תרע"ב-תשכ"ב 1912-1962"³¹ פרי יוזמת בני נחליאל.

בפתח דבר כותבים חברי המערכת, שאינם מזדהים בשמותיהם³² "אנו... חברי הארגון הצבאי הלאומי לשעבר מגישים חוברת זו כשי צנוע. אין בחוברת זו כל יומרה לשקף במלואן את כל המאורעות". בפתח החוברת לוח לזכר הנופלים במלחמות ישראל ובפעולות המרי.

החוברת, רובה ככולה מוקדשת לפעילות צעירי השכונה במסגרת האצ"ל. "כמעט

³¹ אטי"ח 6-2-31.

³² ידוע לנו כי הרוח החיה בהפקת החוברת היה אבנר סבוראי ז"ל.

מכל בית בנחליאל קמו והקימו תאים במחתרת... וכמו בימי החשמונאים... כל פינה נידחה הפכה למחסן סתר לכלי ברזל, וכל מרתף אפל וטחוב, למקום מפגש ואמונים ובסיסי ריכוז לגיחה לפעילות".³³

להלן מספר קטעים מהחוברת: "בלבה של חדרה היו שני מרכיזי אספקה אזוריים למחנות הצבא הבריטי שבסביבה, האחד במחסני "פרדס" לשעבר ברח' זיבוטינסקי, במקום זה בוצעה חדירה נועות לאור היום... בתלבושת של חיילים בריטים ברכב צבאי ובתעודות כניסה "כשרות". השתלטות על המשמר והפקידים, החרמת רכב צבאי... הטענת הרכוש המוחרם והנסיגה.

מרכיז שני ברחוב הנשיא, אולם קולנוע [בית הפועלים לשעבר] והמבנים שהיו בקרבתו. במקום שעומד כיום בית ההסתדרות אף הוא פוצץ בחלקו ועלה באש... מועדון ומרכיז נידוד לקציני הצבא הבריטי. הדולפין קלוב והנאפ"י שבקרבתו, [כיום - בית יד לבנים], פוצץ והועלה באש בפעולת פתע מאורגנת להפליא. האש בערה כל הלילה. המבנים נמחו כליל. הפעולה בוצעה ממש מתחת לאפה של תחנת המשטרה הצבאית הבריטית במרחק של כמה עשרות מטרים".

בהמשך מתוארת ההתקפה על "רכבת הנשק" בה השתתפו גם כמה מבני נחליאל "רכבת שהובילה נשק מסוגים שונים פגזים ומרגמות ותחמושת אחרת, נלכדה באשם של אנשינו... הציוד... פורק והוטען על משאיות שהמתינו בשביל עפר בקרבת מקום, בעבודות הפריקה "שותפו" בעל-כרכם... גם החיילים הבריטים שליוו את המשלוח". "נשק יקר זה הופעל בשעתו ע"י אנשי אצ"ל בקרבות על כיבוש יפו".

להלן הם מתארים את פעולת החבלה על גשר מסילת הרכבת, בה נתפסו שלום מסוארי ואברהם מדר³⁴ על סיום פרשה זו הם כותבים "לאחר תקופה ארוכה של "ישיבה" הצליחו חברי הארגון למלטם לחופש באמצעים שלא רצוי להזכירם...".³⁵

פעולה מקומית נוספת היתה תקיפת מחנה "סי-קמפ" [מאוחר יותר שטח מעברת אגרובנק]. "לאחר התקפה זו הגבירו שלטונות המחנה את סידורי הבטחון, תוספת מגדלי שמירה, זרקורים ועמדות מקלעים. האוהלים הסמוכים לגדרות פונו מיושביהם".

³³ שם עמ' 8.

³⁴ הפרשה מתוארת לעיל בעמ' 208.

³⁵ אף שעברו 15 שנה מהאירוע, נמנעים הכותבים מלפרטו.

בהמשך מתוארות הפעולות בתל-אלון (פרדס חנה) בעין שמר ובמחנה 80 בפרדס חנה.

"הפעולות בשטח ההסברה היו עניין מיוחד בפני עצמו... מעל כל קיר, כל עמוד חשמל, בכל חדרה, הודבקו ההודעות, הקריאות והסיסמאות של הארגון הצבאי הלאומי. שיטה מיוחדת פותחה ובוזעה בהצלחה בהצבת הטרינספרנטים על רשת החשמל המרכזי חדרה. אלה היו סיסמאות גדולות כתובות על חתיכות בד רחבות ממדים כסדינים משני עבריהם. הם ניתלו כשבקרב המחזיק אותם על חוט החשמל נקבעה פצצה מיוחדת שתכליתה למנוע את סילוקו של הטרינספרנט...

תושבים רבים בחדרה זכו לחוות במחזה מרתק כאשר חבלני הצבא הבריטי נקראו לסלק את הפצצה והטרינספרנט. לשם כך היה צורך לחסום את התנועה ברחובות לזמן ממושך... להרחיק את העוברים והשבים מהמקום, מתוך חשש למקרה של התפוצצות הפצצה. וכך, בזהירות ובמתירות לעיני סקרנים... עלו חבלנים... לפרק את הפצצה לאחר הפסקת זרם החשמל... נתברר לבסוף שה"פצצה" הייתה בסך הכל קופסת שימורים ממולאה במתכות אבן גיר. כל התכונה הזאת סייעה למשוד תשומת לב הקהל לתוכן הסיסמה והסמל של אצ"ל..."

"דרך אחרת להפצת הכרוזים... שהוכחה כיעילה אף שהיתה כרוכה בסיכון רב... בבתי קולנוע. בדקות האחרונות לפני ההפסקה ורקו (אנשינו) את חבילות הכרוזים מפינות

שונות של היציע והקהל המופתע... אסף אותם." "העבודה העיקרית נעשתה בשיטת ההדבקה בשעות הלילה כשאנשינו רעולי פנים מעינא בישא כל שהיא... בדרך כלל הכל עבר בהצלחה פרט למקרה אחד שהסתיים במעצרו של צעיר וצעירה מבני נחליאל שבילו שנה במחנות מעצר בלטרון ובבית לחם".³⁶

³⁶ ראה לעיל על אהובה סבוראי.

”עקב הפעולות הללו הפכה נחליאל לשם דבר בישוב העברי ובחוגי השלטון כאחד. הצבא הבריטי פקד את השכונה ארבע פעמים... הצבא נהג לאגף את השכונה בשעות הקטנות של הלילה ולקראת הנץ החמה כבר הצטמצמו המעגלים יותר ויותר ונחליאל היתה סוגרת ומסוגרת מכל העברים... הצבא חפש וחטט בכל פינה, השתמש בציוד משוכלל לגילוי מחסני נשק, אך הצלחתו הייתה אפסית... במקומות רבים היו המחסנים טמונים מתחת לצינורות מים מרכזיים ברחובות השכונה. כאשר המכשירים נתנו את אותותיהם נתברר, אחרי חפירה, שהגורם לכך היה צינור המים.”

”... תושבי נחליאל גילו סולידאריות מופלאה... כלפי בחורינו... ידעו התושבים... לשמור יד לפה סייעו בידם ככל האפשר וליווים במבטי אהדה חמים ובלבביות... גם כשהיה צורך בתרומות כספיות חד-פעמיות תמיד נענו אנשי נחליאל בעין יפה.”³⁷

חברות באצ"ל ופעילות מחתרתית בחדרה ובמקומות אחרים בארץ, תועדה בספרו של שלמה כהן, איש נחליאל.³⁸ גם הוא מספר על חוויות ההשבעה בישיח חילוי, על הדבקת הכרוזים, אבל גם על סכסוכים עם חברי ההגנה, שהתנגדו להדבקת המודעות. באחת הפעמים, פרשים בריטיים באו לעזרת חברי ההגנה וצעירי אצ"ל התחבאו בשוחות מלאות מים, ששימשו מקלטים אנטי-אוויריים בימי מלחמת העולם השנייה. [מאחרי קולנוע "חף"] גם בחצר בית דודו, מתחת לערמת דומן הפרות היה סליק: "היות ובית הדוד היה בקצה המושבה, מוקף בפרדסים, במפקדת האצ"ל חשבו שהמקום מתאים... האנגלים בחיפושיהם הגיעו לחצר הבית. כאשר ראיתי אותם מרחוק, הספקתי להתלבש כמו ילד צעיר. חפתי בחצר גומות ושיחקתי בבלורות (גולות). מראה הילד המשחק להנאתו וסרחון ובל הפרות, הרחיק אותם מהבית.”³⁹

שלמה כהן באצ"ל

שלמה השתתף גם בהורדת המעפילים מאלטלנה, בחוף ויתקין, בהטרדת כפרי ערבים בסביבה ובפעולה ליד ראש העין, בה

³⁷ מבט שונה על נושא גיוס כספים מאנשי חדרה לפעילות המחזרות בספר של Barbara Board, *Reporting from Palestine 1943-1944* הוצאת Nottingham 2008 *Five Leaves*, הסופרת הייתה כתבת של עיתונים בריטים בתקופת מלחמת העולם השנייה והתגוררה במלון אופיר ברחי הגליל פינת הגיבורים (הבניין קיים היום). לעדותה, אנשי המחזרות (אותם היא מכנה טרוריסטים) נהגו לאסוף כספים מאמדי חדרה באיומים.

³⁸ **נחלת שלמה** מראיית ועורכת תמר ועידא אברמוב. דפוס סאלי, חדרה אדר ב' תשס"ח, מרץ 2008.
³⁹ שם עמ' 42.

השתתפו אנשי נחליאל שמואל אשתר, חיים מדר, שלום מורי ובן ציון חממי, שהציל את החבורה בתושייתו.⁴⁰

פעילות אצ"ל בעתונות המקומית

כתב יומון "דבר" בחדרה, ישראל שיון⁴¹ מדווח: ב-14.1.1946

"חיפושים בשכונת נחליאל בחדרה: אמש הוקף האוור הצפוני-מזרחי של חדרה על ידי צבא רב ממוכן ומוזוין בנשק. התנועה במושבה הותרה רק באזורים אחדים שעליהם לא הושם מצור. אורו חג כל הבוקר מעל לאוור שהוקף, נערכו חיפושים בשכונת נחליאל. התושבים מציניים את היחס האדיב של החיילים. מי שביקש ללכת לקנות מצרכים כנשים כגברים הורשה לעשות זאת בלוויית חיילים...

חדרה חזרה לחייה הרגילים עוד לפני הצהריים. בחלק אחר של רחוב הגליל (כיום ויצמן) המוליך לנחליאל, התחפרו החיילים בתעלות מצד ימין. מצד שמאל היתה התנועה חפשית. הבתים שמצד שמאל היו שרויים בעוצר ותושביהם לא יכלו לעבוד. מחוץ לנחליאל לא נערכו חיפושים."

בתאריך 6.1.1947 כותב שיון:⁴²

"חיפושים בחדרה עוצר בנחליאל. חיפוש מקיף בנחליאל ליד חדרה.

תושבי חדרה התעוררו אתמול בבוקר לקול הרמקול: "עוצר בית!". מפי נשיא המועצה המקומית בחדרה נודע לבא כוחנו כי לפנות בוקר באו לביתו קצין המשטרה בלוית קציני צבא גבוהים והבריגדיר הנדרסון מפרדס חנה והודיעו לו, כי לאחר חיפושים בסביבת נחליאל בשבת אחה"צ גילו פצצה ומכונת הכתיבה שנגנבה לפני שבועות מספר מלשכת העבודה. לשם כך יערוך הצבא חיפושים בשכונת התימנים נחליאל. ובחדרה עצמה יהיה עוצר ללא חיפושים והטרדות מיותרות. סופרנו שיצא בבוקר לסיור במושבה מודיע: ברחובות המושבה עצמה לא היו חיילים, אך הכניסה אליה מבחוץ הייתה אסורה. העוצר לא היה חמור. התושבים יכלו להשיג צרכי מזון ולחזור לבתיהם. במקומות מרוחקים חולק לחם על ידי נשיא המועצה המקומית שעבר משך כל זמן העוצר במושבה והשגיח על המצב.

⁴⁰ שם עמ' 45.
⁴¹ אמי"ח 5-77-264.
⁴² אמי"ח 5-77-263.

אולם המבואות לנחליאל מצדדיה השונים מלאו חיילים מצויידיים נשק רב. הבריגדיר, שניצח על החיפוש, מינה לפי המלצת נשיא המועצה את ע. כוכבי וי. לרמן להיות מקשרים בין המושבה והצבא. לכא כוחנו נמסר, כי קצין גבוה אסף בשעות הבוקר המוקדמות את החיילים שהשתתפו בחיפוש והזהירם בכל לשון של אזהרה שלא יגעו בחפצים ושלא ישימו בכליהם דבר. ואמנם לא שמענו כל תלונה בשכונה על פגיעת חיילים.

נערך זיהוי של כל הגברים והנשים הצעירים. כמה עשרות מהם הובלו לניפוי נוסף בשדה ממזרח לשכונה. שם תנה המטה הצבאי והוקמו אהלים ומכלאות גדרות תיל. קצין גבוה שליווה את באי-כוח העיתונים הומינים לאוהל להיות נוכחים בויהוי. ליד שולחן החקירה נשאל כל אחד: "אתה מאורגן באיזו תנועה? אתה חבר ההסתדרות? אתה בנוער העובד? אתה אשכנזי?"

"נעצרו 22 צעירים ו-4 צעירות, כולם בני שכונת נחליאל. בין הנעצרים שני ילדים בני 14-16, ממשפחה שהם מפרנסיה היחידים לאחר מות האב".⁴³

"החיפוש בשכונה עצמה היה מדוקדק מאוד. המחפשים על פי רוב הקצינים עצמם, הלכו מבית לבית. בידי החיילים המלווים היו גם כלים מגנטיים. ב-11 לפני הצהרים עמדו לעינינו את השכונה ולבטל את העוצר. לפתע הוזמנו שליחי העיתונים על ידי המפקדה, שלחה לקראתם טנק כדי להראות להם את מחסן הנשק שנתגלה באחד המחבואים. במרחק מה משכונת נחליאל נמצא בית קברות ערבי הנקרא "שיח חילו", שהיה באיזור החיפוש, ובקברתו נמצאו בשבת את הפצצה ומכונת הכתיבה. אחד הקצינים מסר לבאי כח העיתונים שבמערה גדולה ליד קברו של השיח נמצאו עקבות טריים בחול. לאחר שהעמיקו לחפר, נמצאו בפנים ערימת כלי נשק שונים עטופים בשק. נמצאו אקדחים, 4 רובים, מכונת יריה, סטאו [מקלע קל], כדורים, פצצים, חמרי נפץ שונים, מוודיה ובה חמרי רפואה. ב-1:30 הוסר העוצר והצבא עזב את המקום."

⁴³ במכתב מיום 24.2.47 בחתימת ד. ברמן נשיא מועצת חדרה וע. כוכבי מוזכר המועצה, אל המחלקה לטיפול בעציר ובאסיר העברי, שע"י הוועד הלאומי ירושלים, מפרטים רשימה של 9 עצורים, שנעצרו ביום 1.47.5. "ועד היום לא קיבלו המשפחות כל עזרה ומצבן בכל רע". הם מפרטים את מצבן הכלכלי הקשה של המשפחות, עקב העדר בני המשפחה המפרנסים. אמ"ח 1082

חדרה,⁴⁴ שוחררו ארבע בנות מנחליאל

"לאחר שישבו כחודש וחצי בלאטרו ואתר כך בבית לחם שוחררו בימים האחרונים ארבע הבנות שנעצרו בחיפוש האחרון בנחליאל בראשית ינואר. 9 צעירים בני השכונה נשארו עדיין בלאטרו."

חיפושים בנחליאל⁴⁵

"אתמול בשעות הבוקר המוקדמות הוקפה שכונת נחליאל ליד חדרה, וכמה רחובות נוספים של המושבה על ידי פלוגות צבא חוקות וערכו חיפושים וויהויים בבתים ובחצרות. לא נמצא דבר. ב-9 יצאו מהמקום ולקחו אתם 12 צעירים לחקירה נוספת. 9 מהם שוחררו לאחר זמן מה ו-3 נעצרו והובלו לחיפה. כפי הנראה בא החיפוש לאחר מקרה ההתפוצצות לביל הי בגשר המושבה ליד בית המטבחיים.

מוכתר נחליאל מסר לסופרנו, כי ביום ד' אחה"צ הוזמן לבריגאדיר של פרדס חנה והוזהר בשניה, כי אם יקרה עוד הפעם מקרה כזה יהיה הצבא נאלץ לעקור את הפרדסים בסביבות נחליאל. המוכתר הודיע לבריגאדיר שהוא בטוח שאין תושבי נחליאל מעורבים במעשים אלה, הנעשים כנראה ע"י אנשים מן החוץ."

אזהרה לשכונת נחליאל⁴⁶

"ביום ו' אחה"צ הוזמן מוכתר השכונה מר זכריה בן דוד לבריגאדיר הנדרסון למפקדתו בפרדס חנה. הוסבר למוכתר דבר המצב והודיע לו שמקרה ההתנגשות האחרון שכתוצאה ממנו נהרגו שני חיילים בכביש חדרה ליד הגשר, הגדיש את הסאה. והוא פונה לשכונה, שזיהרו מלעשות מעשים כאלה להבא. המוכתר סיפר לו על הרכב האוכלוסיה של השכונה שכולם עובדים בעלי משפחות שונים ואינם עוסקים במעשים אלה, ויכול להיות שבאים אנשים מבחוץ. השכונה פתוחה מכל הצדדים, אין שמירה ואי אפשר להשגיח עליה. הבריגאדיר הודיע לו, שמחובתו כמוכתר לשמור על הסדר והמשטרה תתן את העזרה. יותר לא יוכל הצבא לסבול מעשים אלה. אתמול לפני הצהרים התקיימה אסיפה כללית של תושבי השכונה בה נכחו כל התושבים על צעירה ווקניה. המוכתר וחברי הועד מסרו על המצב ועל שיחה שהייתה עם הבריגאדיר ודרשו בכל תוקף מכל

⁴⁴ 5-77-1072

⁴⁵ 5-77-268

⁴⁶ שם

תושבי השכונה לעמוד במערכה כנגד העושים מעשים מגונים אלה, להוציא שמירה גם בלילות וגם ביום ולא לתת לאיש זר וחשוד להיכנס לשכונה. הנוכחים באסיפה קיבלו את ההסברה וכולם הסכימו פה אחד לתביעות ראש הועד והמוכתר.⁴⁷

כתב יומון "הבקר" בחדרה⁴⁷ כותב בנעט איתמר

נהדפה התקפה על תחנת הרכבת בחדרה

"אתמול ב-1.30 אחר חצות נורו מספר יריות על תחנת הרכבת בחדרה. הנוטרים במקום

השיבו אש והמתקיפים ברחו. מיד אחי"כ נערך חיפוש בסביבה ללא כל תוצאות."

"החיפושים בנחליאל חיפושים מדוקדקים נערכו בנחליאל, שכונת תימנים צפונית לחדרה.

משמרות צבא הוציאו מבתיהם את כל הגברים והעבירו אותם למכלאות מיוחדות לשם

והוי וחקירה.

בשל מה נערכו החיפושים? הנמוק הרשמי לחיפושים, כפי שמסר הבריגדיר ר. מ. הנדרסון

לנשיא מועצת חדרה מר דוד ברמן, שבקרהו בשעה 3.30 בלילה בביתו, הוא שהצבא

גילה פצצה ומכונת כתיבה בשבת אחה"צ במערה בבית הקברות המושלמי שבגבעת

ביל"ו ב' בחדרה (ליד נחליאל). הפצצה שנמצאה פוצצה ע"י הצבא, לדברי הבריגדיר. כן

מצאו במערה הוו גם את מכונת הכתיבה של לשכת העבודה הכללית, שנגנבה מלפני 3

שבועות, בזמן שניסו להצית באש את משרד האגודה לפועלי הבנין בחדרה (המכונה הוו

נגנבה כבר ממשדך הלשכה 3 פעמים וכל פעם הוחזרה לבעליה). הבריגדיר בא לנשיא

המועצה בליות עוזרו המיגזר תומס, מפקד המשטרה הצבאית בשומרון וקצין משטרת

חדרה בשומרון וקצין משטרת חדרה מר הרגריפס ובקשו ממנו שנכבדי העדה מחדרה

ונחליאל יהיו נוכחים בזמן הויהויים והחיפושים בנחליאל. ואכן יצאו לנחליאל מוכתר

חדרה א. פרנק, מוכיר המועצה ע. כוכבי, י. לרמן חבר המועצה זכריה בן דוד וחיים בן

נתן מוכתרי נחליאל". יום שני 6.1.1947

"נשיא חדרה "אופה" ומחלק לחם...

באשמורת הבקר האיץ נשיא המועצה באופים שיגמרו חיש מהר את אפית הלחם, למען

שיוכל לחלקם בין התושבים בעוד מועד. הוא גם "עור" לאופים לסיים את האפיה... ואכן

בשעה 6 בבוקר ליוה כבר סופרנו את נשיא המועצה מר ברמן במכוניתו מלאת הלחם

⁴⁷אמ"ח 5-179

וחלקו לכל דיכפיו... הוהוים והחפושים בשעות הבוקר בנחליאל נערכו תוך יחס אדיב של הצבא. מוכתר נחליאל נתבקש לרשום ולרכו את כל התלונות של תושבי שכונתו על התנהגות הצבא בבתים כדומה. הבריגאדיר הנדרסון שפקד על החיפוש והעוצר הזהיר את החיילים לכל יגעו ברכוש בשעת החיפושים". יום שני 1947. 6.1.

"ערמת נשק נתגלתה בצפון חדרה

בערך בשעה 11.30 לפנה"צ גילה הצבא ערימת נשק גדולה במערה שבשדה, צפונית ל"שייך-חילו" וגבעת ביל"ו ב', ליד בית הקברות המושלמי ונחליאל. במערה מצאו 12 אקדוחים, 4 רובים, תת-מקלע טומפסון ושתי מחסניות, פצצות וכמות גדולה של כדורים, 3 מוקשים מצורפים בסוללה חשמלית וכפתור לחיצה ותחמושת אחרת. כן מוזודה ובה חמרי רפואה שונים". יום שני 1947. 6.1.

"נאסרו 22 גברים ו-4 גברות

כתוצאה מהוהוים והחיפושים בנחליאל נאסרו 22 צעירים ו-4 צעירות. בשעה 1.30 הוסר העוצר מעל חדרה ושכונותיה והחיים חזרו למסלולם הרגיל. כל התושבים עטו כצמאים להשגת העיתונים שהגיעו למושבה בשעה 2 אחה"צ". יום שני 1947. 6.1.

"בחיפושים בנחליאל הנצורה מצאו מחסן נשק שהכיל בין השאר 2 זורקי להבות, 2 מחסניות של מקלע סטן, מוקש דרכים וכו'. 7 צעירים נעצרו."

מאת סופרנו בחדרה. ביום הששי באשמורת הבוקר אחרי ההתקפה על הקמפ 7 בחדרה בליל יום חמישי, הקיף צבא רב את שכונת התימנים נחליאל, צפונית לחדרה. והוכרו בשכונה עוצר בית. נערך חיפוש מדוקדק בכל הבתים, ותושבי השכונה נחקרו והושמו במכלאות מיוחדות. השתתפו בחיפושים קציני מטרה וקציני צבא. כתוצאה מהחיפושים נעצרו 7 צעירים מנחליאל ונמצא מחבוא נשק, שהכיל שני זורקי להבות, שתי מחסניות של מקלע סטן, מוקש דרכים קטן וכו'. בצהריים הוסר העוצר מהשכונה והחיים חזרו למסלולם הרגיל, בחדרה גופא לא היו חיפושים וגם לא הוכרו עוצר. 9.3.47.

פלוגת אי"ל השתלטה על מחנה צבאי בחדרה והוציאה 40 טונות נשק וצרכי מזון נשק, תחמושת, תלבושות צבאיות וכ-40 טונות מצרכי מזון שונים הוצאו אתמול בשעות הבוקר על ידי קבוצה של אי"ל במחנה צבאי בחדרה. הקבוצה התגברה על המשמר שהיה מורכב מקצין ו-8 חיילים בריטיים, פרקה את נשקם והטעינה את המצרכים על 8 מכוניות משא. בשעת ההטענה הגיעה למחנה יחידת צבא וגם עליה השתלטו אנשי אי"ל ושדדו מהם את 2 מכוניותיהם. גם במכוניות אלה הוטען חלק מהמצרכים. כעבור זמן מה הגיעו למחנה 2 שוטרים צבאיים רוכבי אופנוע שגם הם נעצרו על ידי אנשי אי"ל וגם נשקם פורק ואופנועיהם נלקחו. יחידת אי"ל עובה את המחנה עם שללה כשאנשיה לבושים תלבושות צבאיות ולפניהם רוכבים 3 "שוטרים צבאיים" על אופנועים. ממקור רשמי נמסר: כמות גדולה של מצרכי מזון צבאיים נגנבה מהמחנה הצבאי בחדרה אתמול בצהרים על ידי 12 יהודים לבושים מדי צבא ונושאי סמל של חיל ההובלה הבריטי. הם נכנסו למחנה במכונית משא צבועה בסמנים צבאיים, הטעינה את הסחורה בשני מכוניות אורחיות והסתלקו. 4.4.1948

הלילה היו חפוזים ומעצרים בחדרה מספר העצורים בתל-אביב מגיע ל-90. אי"ל יורד למחתרת.

הבוקר בשעה 5 הוטל עוצר על נחליאל, שכונת התימנים הנמצאת צפונית לחדרה. השכונה הוקפה על ידי אנשי צבא ונערכו בה חיפוזים. נעצרו חיים מדר ושלמה מסוארי, מעצורי לטרון לשעבר. העוצר בוטל ב-8 בבוקר. הלילה נעצרו בחדרה 4 מעסקני הצה"ר והם: מרדכי רוטשטיין, שמואל שרף, שלום פריד ושאול בני (סופר "המשקיף" בחדרה). נמסר כי כוחות הצבא אסרו עד כה בתל אביב קרוב ל-90 איש, ביניהם רבים ממפקדי אי"ל. נמסר כי בין הנאסרים גם סגן מפקד אי"ל יעקב מרידור. הוא ברח לפני זמן קצר ממחנה הגולים בקניה והצליח להגיע ארצה. "אצל ירד למחתרת" - תחת כותרת זו מוסר "קול העם" שניתנה פקודה לאנשי אי"ל להחליף מדיהם בבגדים צבליים. (אורחיים) "דבר" מוסר: מאות חברי אי"ל עובו אתמול את הארגון והכריזו שישמרו אמונים לנצב ההגנה לישראל. לפי דבריהם הם מתנגדים למפקד אצל. "הבוקר" 24.6.1948

עצורים ברחו מכלא כרכור

"שני עצורים ברחו מבית הכלא של כרכור, שם יושבים העצורים שנעצרו לאחר פרשת "אלטלנה". בין שני הבורחים - שלום מסוארי מנחליאל שליד חדרה, אשר ברח כבר פעם אחת מכלאו במשטרת כרכור". 2.7.1948.

* ביובל ה-75 לחדרה 1966 נערך כנס המחברות ובו סיפר מרדכי רוטשטיין, חבר אצ"ל על הצתת הנאפי"ו "הדולפין קלאב" (מועדון הקצינים בגן המייסדים) וכן על פיצוץ אולם בית ההסתדרות שהיה מחסן בריטי. אמ"ח ק 33/5